

ANLAM VE DOĞRULAMANIN TEMELLERİ

(Daha önce) genelde *işaretleri*, özelde de *dili kullanımımızın*, onların nasıl kullanılmalrı gerektiğiyle ilgili geleneksel *uzlaşmaya* dayandığına işaret edilmişti. Kırmızı dur-ışığı örneğini ele almıştık ve kırmızı ışığın kullanımı konusundaki uzlaşmanın bize onu nasıl belirli bir anlamda, yani "Dur!" anlamında kullanma imkanını verdiğini görmüştük. *Şimdi, tamamıyla aynı şeyin yerleşik doğrulama metotlarımız için de geçerli olduğunu görebiliriz. Doğrulama ve anlam birbirine yakın bir biçimde bağlı olduğundan bu durum, beklentisi içerisinde olduğumuz bir şeydir. Ampirik ve analitik ifadelerin nasıl doğrulanacağı konusunda fikir birliği içerisindeyiz. Bilimin ve matematiğin hızlı ilerleyişi bu fikir birliğine tanıklık etmektedir. Bilim ampirik ifadeler, matematik analitik ifadeler* kullandığından ve bu ifadeleri doğrulama ve anlamada hiçbir mantıksal güçlük bulunmadığından, ilerlemeye hiçbir engel yoktur. Özellikle ampirik ifadeler konusundaki fikir birliğimiz daha da belirgindir. Şayet böyle bir durum olmasaydı, "Yağmur yağıyor" veya "Balıkçının bugün taze balığı var" gibi günlük sözlerimizde birbirimizi asla doğrulayamazdık. Başarılı iletişimimiz bu tür sözlerin anlamı ve doğrulaması ile ilgili ortak anlayışımıza dayanır.

O halde bu anlaşmanın özel bir türden anlaşma olduğunu belirtmeliyiz. Başarılı bir şekilde iletişimde bulunabilen herkesin, bazı zamanlar bir araya geldiğini ve kelimeler ile ifadelerin anlamlarının ve doğrulama metotlarının ne olduğuna karar verdiğini öne sürmek oldukça yanıltıcı olurdu. Biz bir anlaşmanın olduğunu söylerken, insanların bir araya geldiklerini ve bilinçli olarak kelimeleri belli bir şekilde kullanmak için anlaştıklarını kastetmiyoruz. Gerçekte bu doğru olmazdı. Biz sadece herkesin aslında kelimeleri tek tip ve yerleşik bir kurallar dizisiyle uyum içerisinde kullandığını söylemek istiyoruz. Şüphesiz çoğunlukla biz bu kuralları, kendi dilimizde olduğu gibi, bilinçli olarak öğrenmeyiz. Anadilimizi taklit ve uygulama yolu ile öğreniriz. Anlam ve doğrulama problemleri ile kendi başımıza yüzleşmek zorunda kalmadık. "Anlaşma" deneme-yanılma yolu ile geliş güzel bir tarzda, ancak anlaşmanın verimli olması durumunda kullanılan ifadeler açısından son derece iyi iş gören bir şekilde gelişmiştir.

Bununla birlikte, sadece bilinçsiz bir şekilde kazanılmış olması değil, bilinçli olarak ulaşılmış olması anlamında, anlaşmanın hakiki olduğu pek çok durum

vardır. Bu, genellikle, bazı kavramları tam olarak sınırlamanın ve onları apaçık bir şekilde ifade eden kelimeleri tanımlamanın gerekli görüldüğü bilimlerde vuku bulur. Örneğin kimyada, "karışım"la kastedilenle "bileşik"le kastedilen arasında açık ve belirgin bir ayrım vardır. Fizik ve mekanikte "ağırlık" ve "kütle" arasındaki ayrım-, "güç", "iş", "dalga" ve "frekans" gibi kelimelerin anlamları arasındaki ayrım apaçık belirlenmiştir. Bu bilimlerin öğrencileri, kendi terminolojilerini kusursuz bir şekilde kullanmayı öğrenmek zorundadırlar. Ortaya çıkan bu açıklık kısmen, söz konusu bilimler tarafından gerçekleştirilen önemli ilerlemelerden kaynaklanır. Bu terminolojiye dair anlaşmamıza, ancak uzun bir deneme yanılma sürecinden sonra ulaşılır; fakat *şunu biliyoruz ki, çocukken sadece büyüklerimizin konuşmalarını dinleyerek teknik olmayan kelimelerin anlamlarını öğrendiğimiz gibi, surf uygulama ve taklit yoluyla kendi başımıza bilimsel kelimelerin anlamlarını kavrayamayız.* Bunu ölçüp biçerek ve bilinçli bir şekilde yapmak zorundayız.

O halde anlaşılan şu ki, *eğer değer ifadeleri ve metafiziksel ifadelerin anlam ve doğrulamasında bir anlaşmaya varacaksa, bu anlaşmaya bilinçli olarak varmak zorundayız.* Çünkü, hemen herkesin bu türden ifadelerde bulunduğu binlerce yıllık insanlık tarihinde, uygulamayla ya da deneme yanılma yoluyla böyle bir anlaşmaya vardığımızı gösteren hiçbir işaret yoktur. *Anlaşma olmadan hiçbir doğru da olamayacağı* için bu, metafizikte ve etikte doğruya ulaşmanın tek çıkar yolu gibi görünmektedir. Başarılı olmamız için hiçbir görünür neden de yoktur. *Anlam ve doğrulama konusundaki anlaşmamızda değişiklikler meydana gelir ve gelmeye devam da edebilir.* Bu türden değişikliklerin mümkün olduğunu "Dünya yuvarlaktır" ifadesinde ve Galileo'dan sonra bu ifadenin doğrulanmasının değişmesi örneğinde gördük. Bir başka örnek de *"bilinçdışı arzular"* deyimidir. Bunun Freud'dan önce anlamsız olduğu düşünülürdü; fakat Freud'dan itibaren modern psikologlar tarafından sağlanan yeni veriler bize, ona belirli bir anlam vermede anlaşma imkânını sağladı.

Bu iki örnek, anlam ve doğrulamaya dair anlaşmamızın temelini keşfetmenin ipucunu verir. Bu temel iki yönlüdür. Bir taraftan, benzer tecrübeye sahip olduğumuz için anlaşma sağlıyoruz. Öyle görünüyor ki, *renk körü olanlar dışında* herkes gelincik, açık gökyüzü, kar ve olgunlaşmış mısır görme tecrübeleri arasında ayrım yapmayı ister. Bu tecrübe benzerliği sebebiyle, bu ve buna benzer daha pek çok başka durum için sözlü işaretler kullanmada anlaşabiliriz; burada biz kırmızı, mavi, beyaz ve sarı işaretlerini seçtik. Galileo'nun kendi teleskopu ile yıldızlara bakarken edindiği

tecrübeleri edinmek ve onlardan çıkarımlarda bulunmak herkes için mümkün olduğundan, Galileo'nun doğrulaması kabul edilmiştir. Psikologlar insan davranışına ait bir takım gözlemlenebilir olguların yeni bir açıklamayı gerektirdiğine bizi ikna ettiklerinden dolayı, "bilinçdışı arzular" deyiminin anlamında hemfikir olunmuştur. Bu deyim de söz konusu açıklamanın bir parçasını oluşturmak için kullanıldı. Diğer taraftan, böyle bir anlaşmayı faydalı ve avantajlı bulduğumuz için anlarız. Tecrübelerimizi öncelikle, faydalılıklarını göz önünde tutarak ayırt ederiz. Şekerli tuzdan, parayı markadan ve sandalyeleri katırtırnağı çalıısından ayırmayı yararlı buluruz. Biz birbirimize faydalı bilgi vermek için anlam ve doğrulamada anlaşma yaptık. Galileo'nun doğrulaması, her bilimsel teori neden kabul ediliyorsa o nedenden dolayı kabul edilmiştir. Çünkü o bize, daha kesin bir şekilde tahminde bulunma imkânını veriyor ve bu doğrulama bizim için Galileo'dan önce kullanılan doğrulamadan daha yararlıdır. Psikolojik bir hastalığı açıklamada ve onu tedavi etmede faydalı olduğundan dolayı "bilinçdışı arzular" deyimini kabul edilmektedir.

Doğrusu, gelişmiş bilimsel kavramların hepsi, öncelikle faydalı oldukları için anlamlı ve doğrulanabilir olarak kabul edilir. Onlar öncelikle bize tahminde bulunma imkânını verdikleri için faydalıdır. Tahmin bir bilimin temel göstergelerinden biridir ve bunun yararlılığı da yeterince açıktır. Biz sürekli olarak bilimsel tahminin güvenilirliğine dayanırız. Şayet limon suyunu sütle karıştıracak olursak, sütün kesileceği; bir teli bir diğerine bağladığımızda elektrik aydınlatmamızın tamir olacağı; bir kalas ve bir palanga kullanacak olursak ağırlığı kolayca kaldırabileceğimiz vb. söylenir. Bilim adamları, doğal fenomenlerin hareketlerini yöneten kanunlarla ilgili bilgilerinden hareketle, bizim için bu şeyleri önceden bildirebilirler. *İnsanların çoğu, bu kanunları bilmez ve kendilerince onların nasıl doğrulanacağına dair hemen hemen hiçbir fikre sahip değildir; fakat bu kanunların doğrulanabilir olduğunu kabul ederler, çünkü onların hepsi birer işleve sahiptir. Bilimsel hipotezlerin son noktada duyu tecrübesi ile doğrulanabilir olduğu, kuşkusuz, doğrudur. Zahmete girmiş olsak, uzman bilim adamlarının sahip oldukları duyu tecrübesine biz de sahip olabiliriz.* Örneğin, teleskopla bakabilir, kimyasal deneyleri yürütebiliriz vs. Bununla beraber biz, sadece, istersek onlarınkine benzer tecrübelerle sahip olabileceğimizi bildiğimizden değil, aynı zamanda onların yargılarının genelde güvenilir olmasından dolayı da bilim adamlarına güveniriz. Onlar sonuçları ortaya koyarlar. Dolayısıyla bilimdeki anlam ve doğrulamada anlaşmamız da kısmen tecrübelerimizin benzerliğinden (veya potansiyel benzerliğinden), kısmen de böyle bir anlaşmanın belirgin yararlılığından kaynaklanır.

Bu görüşü birçok kaynak, hiç olmazsa henüz konuşmaya başlayan küçük çocukları gözlemleyişimiz onaylar. Onlar önce, "anne" ve "baba" gibi, kendileri için en

faydalı olan kelimeleri öğrenirler. Onların tecrübelerinin diğer çocukların-kine benzer olduğu açıktır; çünkü onlar birbirlerinin işaretleri kullanımını oldukça kolay bir şekilde anlarlar. Hatta kimi zaman çocuklar, kendi tecrübelerini gösteren kelimeler icat edeceklerdir. 16 aylık bir erkek çocuğu, taşıyabildiği, tutamağı ve açılır-kapanır bir kapağı olan herhangi bir nesneyi ifade etmek için tam ve sürekli olarak kullandığı "go-go" kelimesini icat etmişti. O zamanlar en fazla ilgilendiği nesne türü bu olduğu için çocuk, bu kelimeyi icat etti. Netice itibariyle, onun için en *yararlı* kelime "go-go" idi: Bunun ne anlama geldiğini ve neyin "go-go" olup, neyin "go-go" olmadığını nasıl doğrulayabileceğini biliyordu. Başka iki çocuk, en azından iki kelimedenden oluşan ortak bir dili paylaşıyordu: "Bak, tuhaf bir şeyler oluyor" anlamında "ee-ee" ve "haydi oyuncakları değişelim" anlamında "aw-aw". Onların meydana gelen tuhaf şeylerle ve oyuncakları değiş tokuş etmeyle ilgili tecrübeleri, her ikisi için de aynıydı. Böylece onlar, ortak bir dil ve ortak bir doğrulama ölçütü kullanmada anlaştılar.

O halde, değer ifadelerini ve metafiziksel ifadeleri ele alırken üzerinde durmamız gereken asıl konu, en azından bu çeşit bazı ifadeler için *yerleşik bir anlam ve doğrulamada uzlaşmayı bizim için yararlı kılan tecrübeleri gerçekten paylaşıp paylaşmadığımızı görmektir*. Bu durumda, görülen o ki, farklı türden tecrübeleri ayırt etmeye başlamamız gerekiyor. Ampirik ifadeler son çözümlemede duyu tecrübesi ile doğrulanır. Analitik ifadeler, mantık kurallarıyla ilgili tecrübemizle ve bilgimizle doğrulanır. Değer ifadeleri ve metafiziksel ifadeler için bir iletişim çatısı oluşturmada bize yardımcı olacak ve verimli bir şekilde kullanılacak farklı tecrübe türleri bulabilir miyiz? Şimdi bunları sırasıyla ele alalım.

DEĞER İFADELERİ

Geçen son bölümde ... değer ifadelerinin doğrulaması üzerinde durmuş ve sonunda bu *doğrulamanın*, bizi, belli betimleyici nitelikleri olan şeyleri tavsiye etmeye götüren **değer ölçütümüze** dayandığını belirtmiştik. Nitekim biz bir bıçağı "iyi" bir bıçak olarak tavsiye ettiğimiz zaman, neyin "iyi" veya tavsiye edilebilir bir bıçak sayılabileceği -iyi kesen, kolayca kırılmayan vs. bir bıçak- hükmünü vermek için zihnimizin gerisinde bir dizi ölçütümüz vardır. Aynı şekilde, farklı insanların, değer ifadelerinde bulunma açısından, farklı ölçüt gruplarına sahip olduğuna ve bazı durumlarda daha alttaki ölçüt grubuna geçerlilik kazandırmak için daha yüksek bir ölçüt grubu kullanarak ve nihai değer ölçütümüze ulaşıncaya kadar bu şekilde devam ederek, ölçüt gruplarını en alt seviyeden en üst seviyeye kadar önem sırasına göre düzenleyebileceğimize dikkat çekmiştik.

Bu nihai ölçütlerin mantıksal statüsü konusunda oldukça net olalım. Farz edelim A şahsının, bir olayın iyi veya kötü olup olmadığı yargısında bulunmasında nihai ilkeleri, mutluluk, hayat ve sevgidir. B şahsının ölçütleri ise bunun tam zıttı olup, ıstırap, ölüm ve nefrettir. Ne A, ne de B bunlardan daha yüksek değerleri veya ahlâkî standartları destekleyecektir. Böyle bir durumda, onlardan hiçbiri, diğerini ikna edemeyecekmiş gibi görünür. Çünkü onlar arasındaki problem, "bu ölçüt grubu şu diğerinden daha mı iyidir?" problemidir. Bu bir değer problemidir ve bunun cevabı ancak bir değer ifadesi olabilir. Ne var ki bu ifade doğrulanabilir değildir; çünkü bu ifadenin doğrulanması daha yüksek bir ölçüt grubunu gerektirir ve mantıksal olarak nihai olanından daha yüksek bir ölçüt grubu olamaz. Ne A, ne de B kendi nihai ölçütlerini yargılamak için her hangi bir ölçüt sunabilir. Onlar cephaneyi tüketmişlerdir. Bu yüzden, ikinci kısımda da öne sürdüğümüz gibi, tek çıkar yol, onların bir şekilde aynı ölçüt grubunu paylaşabilmesidir. Ampirik ifadelerde olduğu gibi, bu iki kişiden birisine kendi ölçüt grubunu bıraktırıp, diğerininkini benimsetmeye çalışmanın hiçbir *mantıksal yolu* yoktur. Fakat başka yollar olabilir. Ampirik ifadeler için bile üzerinde uzlaşma sağlanmış bir anlam ve doğrulamayı benimseyişimizin son noktada ortak tecrübelerimize ve isteklerimize bağlı olduğunu hatırladığımız takdirde, bunu tahayyül etmek o kadar da güç değildir. Mantıksal olarak bir kimseyi, "kırmızı"lık için düzenlenmiş doğrulama-testlerini geçen gerçekten kırmızı olduğunu kabul etmeye zorlayabiliriz; ancak onu, bizzat doğrulama-testlerini kabul etmeye zorlayamayız. O bu testleri genellikle, diğer insanlarla aynı tecrübelere ve isteklere sahip olduğu için kabul eder. Bir başka deyişle, onun uzlaşma taraftarı olmasının hiçbir mantıksal nedeni olmasa bile psikolojik nedenleri olabilir.

Değer ifadeleri için açıkçası her zaman aynı ölçütleri ya da doğrulama-testlerini paylaşmıyor olsak bile, bu yüzden, paylaşabileceğimiz ümidi vardır. Aynı ölçütleri veya doğrulama-testlerini paylaştığımız çok sayıda durum olduğunu göz önüne getirdiğimizde bu ümit artar. Bize yararlı olan bıçaklar, atlar, otomobiller, evler ve daha pek çok şeylerin faydalı olduğunda hemfikirizdir. Aynı şekilde, sanat, müzik ve edebiyat çalışmalarının güzelliği konusunda büyük ölçüde hemfikiriz. Nitekim, en azından Avrupa toplumu içerisinde genellikle, Beethoven ve Bach'ın iyi besteci oldukları, Shakespeare ve Goethe'nin iyi yazar oldukları; Michelangelo ve Velasquez'in iyi ressam oldukları kabul edilir. *Onların değeri konusunda hüküm verirken* ortak bir ölçütler grubunu *paylaşırız*.

Bunlara benzer değer ölçütlerinde uzlaşmamızın başlıca iki nedeni vardır: *ilgili objelerin yeterli tecrübesine ve bilgisine sahip olduğumuz için ve genellikle onların*

lehinde ya da aleyhinde katı önyargılar veya duygusal temayüllerin tesiri altında olmadığımız için. Bu, özellikle sanatsal ve edebî çalışmalarla ilgili verdiğimiz hükümlerde gayet açıktır. Sanatsal ve edebî çalışmalarda uzlaşmaya varmak için, onlara kıymet biçecek ve haklarında bir şeyler öğrenecek kadar zamanımızın ve önyargısız veya tarafsız bir şekilde değerlerini takdir etme kabiliyetimizin olması gerekir. Bu durum, uzak geçmişte yaşamış büyük sanatçılarda, modern sanatçılardakine oranla daha fazla bir uzlaşma içerisinde olabileceğimizi açıklar. Çünkü modern sanatçıların çalışmalarını görmeye yetecek' zamanımız yok ve önyargının daha çok tesiri altındayız. Aynısı, bıçak ve otomobil gibi yararlı nesnelere hakkındaki uzlaşmamız için de geçerlidir. Bunların nasıl işlediğini bilerek ve bunlar hakkında önyargıya düşmeyerek hangisine iyi ve hangisine kötü denilebileceğinde uzlaşabiliriz. Kısaca belirtmek gerekirse, onlardan ne gibi bir şey olmalarını istediğimizi biliriz.

Aynı ölçütleri kullanmıyor olmamız, ya henüz yeterli olgusal bilgiye sahip olmayışımızın ya da önyargılı oluşumuzun bir sonucudur. Değerler konusunda gerçekleşen uyuşmazlık durumlarını dikkate aldığımızda bu husus yeteri derecede açıklık kazanır. Uyuşmazlıkların neredeyse tamamı *insanların iyiliği* veya *kötülüğü*, onların eylemleri, güdeleri ve politik kurumlarıyla alakalıdır. Burada bile çoğunlukla, en azından bazı noktalarda hemfikirizdir. Nitekim bir başkasının yasal mülkünü almanın kötü olduğunda hemfikiriz, çünkü böyle bir eylemi istemediğimizi anlamak için bunu çok fazla tecrübe etmemiz gerekmez. Hatta herhangi bir ahlâk ya da dini savunmaktan yana bir ilgisi olmayan bir gözlemci bile, bu tür bir davranışı tavsiye etmeyi uygun bulmayacaktır. Fakat ihtilafa düştüğümüz yerde, genellikle, hem bir bilgi eksikliğini hem de bir önyargıyı buluruz. Sözgelisi, neyin iyi bir cinsel davranış olarak sayılacağına ölçütleri toplumdaki topluma ve çağdan çağa büyük ölçüde değişir. Bunun nedeni, farklı türden cinsel davranışların ilgili insanlar ve toplum üzerindeki sonuçlarının çok az biliniyor olmasıdır; yine insanların, kendi ölçüt grubuna uyum sağlamayan herhangi bir davranışa karşı güçlü bir şekilde tepki gösterme konusunda hassas olmasıdır. Bundan dolayı hangi ölçütlerin en iyisi olduğunu önyargısız düşünebilecek çok az insan vardır. Yine, bir başka toplum modeline karşı tek bir toplum modelinin değeri üzerinde de -örneğin totaliterciliğe karşı demokraside- uzlaşma olmaz, çünkü ancak birkaç insan her iki sistem içerisinde yaşama tecrübesine sahiptir ve ancak birkaç insan önyargısızdır.

İnsanoğlu hakkında çok fazla şey bilmediğimiz ve önyargıyı tercih ederek cahilliğimizi kabul etmediğimiz için, insanî değerlerle ilgili ölçütler konusunda ihtilafa düşeriz. Bize gereken bilgiyi sağladığı düşünülen bilimlere tabii ki psikoloji, (kitle psikolojisine varan) sosyoloji, antropoloji ve tarihtir. Bu bilimlerden hiçbirisi henüz, yanılmaz ve yararlı bilgiler verebilecek ileri bir aşamaya ulaşmamış, ilk üçü ise

daha emekleme döneminde. Her şeye rağmen, değer problemlerinde aradığımız uzlaşmaya bir adım daha yaklaşmamızda bu bilimlerin bir hayli katkısı olmuştur. Özellikle psikoloji, birçok insanı kendi değer ölçütlerini değiştirmeye ikna etmiştir. Önyargımıza gelince, bugün bile çoğu insanın bu kendilerine özgü bilimlere karşı nasıl düşmanlık beslediğine ve kendilerinin "ahlâklı" olduklarına inanan kimselerin başka ölçütler kabul eden kimselere karşı nasıl güçlü ve kimi zaman şiddetli hoşnutsuzluk gösterdiklerine dikkatle bakmamız yeterli olur.

Bu bakımdan bilimin önemi ve bilimin yöntemleri hemen hiç küçümsenemez, çünkü ancak bilimsel bir yaklaşım değer problemlerimizin çözümüne katkıda bulunabilir. "Bilimsel bir yaklaşımla" ben, ilk planda, iyi bir bilim adamını niteleyen önyargısızlık ve açık fikirliliği; ikinci planda ise, gözlem, deney ve hipotez gibi bilimsel yöntemlerin uygulanmasını kastediyorum. Belki bir örneğin bunu açıklığa kavuşturmada yardımı olur. Tarihimizde, yaklaşık son zamanlara kadar, cinayet suçuna karşı idam cezasının yerinde bir ceza olduğu hemen hemen evrensel olarak kabul edilmişti. Birini öldüren bir insanın kendisinin de öldürülmesinin yerinde ve âdil olduğu düşünülüyordu. Bu o kadar aşikâr görünmüştü ki, hiç kimse ölüm cezasının cinayete karşı etkili bir caydırıcılık görevi görüp görmediğini öğrenme zahmetine girmedi. Ölüm cezasının hiç olmazsa sosyolojik sonuçlarını ortaya çıkarıncaya kadar, bu ilkenin açıklığından şüphe etmek daha akıllıca olurdu. Kanaatimce iyi bir bilim adamı, gözlem ve deneyle kanıt toplayıncaya kadar, bu konu hakkındaki yargısını askıya almalıydı. Bugün pek çok insan, ölüm cezasının makullüğü hakkında ciddi şüphe içerisinde. Bu insanlar, sağlam ve önyargısız bir fikir oluşturmaya yetecek kadar olguyu kendilerine sunmaları bakımından sosyal bilimlerin, özellikle de istatistiğin öneminin epey farkındadır. Elde mevcut olduğu kadarıyla bu tür istatistikler, ölüm cezasının yegâne etkili bir caydırıcı olduğu iddiasını hiçbir şekilde desteklemez ve açıkçası bu gerçek, konu hakkında doğru bir yargıda bulunmak isteyen herhangi birisi için oldukça önemlidir.

Sosyal bilimlerin hala emekleme döneminde olmalarının nedeni, günümüzde bile birçok insanın, insanoğlunun davranışlarıyla -özellikle de ahlâkî davranışıyla- alakalı problemlere karşı bilimsel bir yaklaşımın benimsenmesini tiksindirici bulmasıdır. O kadar uzak değil, yakın bir geçmişte suçlulara sert muamelede bulunulması gerektiğine; çocukların sıkı disiplinle yetiştirilmesi ve ne zaman kendi Latin gramerlerini bilmezlerse dövülmeleri gerektiğine ve kimi cinsel davranış çeşitlerinin tehlikeli ve çok aşağılık olduğuna kesin gözüyle bakılıyordu. Bunlar, hakkında insanların katı görüşlere sahip oldukları ve duygusal olarak

şartlanılmış tutum takındıkları şeylerdir. Bilim adamlarının bu tür konulan incelemesine müsaade etmek onlara gereksiz görünür, çünkü zihinlerinde bu iş zaten bir karara bağlanmış; doğrusu, bilimsel incelemeler onların peşin yargılarına bir tehlike oluşturur. Her şeye rağmen, "suçluları en iyi hangi tarz muamele ıslah eder ve hangi tarz muamele en etkili bir şekilde kötülük yapanları yıldırır?" ya da "uzun süreli fiziksel cezanın çocukların zihinlerinde nasıl bir etkisi vardır?" gibi sorular açıkçası önemli sorulardır ve ancak dikkatli ve sabırlı bir bilimsel araştırma ile cevaplandırılabilirler. Diğer yandan, sosyal bilimler hala zayıf olmakla birlikte, onların varlıklarını bir dereceye kadar ağabeylerinin kazandığı büyük basanlara borçluyuz. İnsanî problemleri ele alırken bilimsel yöntemin kullanılmasını ve önemini en azından bir dereceye kadar kabul etme istekliliğini göstermemiz kısmen kurulu bilimlere güvenmeyi öğrenmiş olmamızdır.

İlgili bilimlerin geliştirilmesi, kuşkusuz, o alanlarla uğraşan bilim adamlarına bırakılmalıdır; daha sonraki bir bölümde peşin yargının üstesinden gelinmesi konusunda bir şeyler söyleyeceğim. Burada yalnız şunu belirtmeliyiz ki, eğer bilgiyi kazanabilir ve önyargıyı yenebilirsek, ölçütlerimizin zamanla bütün insanlar tarafından hep aynı şekilde kabul edileceği ümidini taşıyabiliriz. Bir yandan değer verdiğimiz veya değer vermediğimiz olaylar ve insanlarla ilgili daha fazla bilgi ve tecrübe, diğer yandan daha az peşin yargı, aradığımız uzlaşmayı getirecektir. Kuşkusuz bunun doğruluğu gösterilemez; beklemeli ve görmeliyiz, bu arada da şüphenin yolunu açmalı, bilgisizliği kabul etmeliyiz. Bununla beraber, bilginin ve önyargısızlığın iş başında olduğu diğer bütün durumlarda böyle bir uzlaşmaya vardığımızı göre, bu sürecin şu anda üzerinde uzlaşma sağlamadığımız durumları kapsayınca kadar devam etmesi (veya devam edebilmesi) de oldukça olasıdır.

Bu gerçekleştiği takdirde hepimiz bütün değerler için aynı ölçüt grubunu kabul edeceğiz. Bu da, bütün değer ifadelerinin anlamı ve doğrulama metodunda uzlaşmış olduğumuz anlamına gelir. O zaman etikte doğrunun ve yanlışın ne olduğunu kesin olarak söyleyebileceğiz; çünkü daha önce değindiğimiz doğruluğun üç şartı ... yerine getirilebilecek. Kuşkusuz, doğrulama yöntemimizi değiştirme kapısı, böyle bir şeyi yapmayı tercih ettiğimiz takdirde, yine bize açık olacaktır; fakat bu isabetli olmaz. Ampirik ifadeler için de doğrulama yöntemimizi değiştirebiliriz, değiştiririz de. Hepimiz birlikte değiştirmemiz kaydıyla doğrunun ne olduğunu yine söyleyebiliriz: *Doğruyu bulmak için tek gerekli olan şey, hangi yöntemin uygun olduğunda hepimizin uzlaşmış olmasıdır.*

METAFİZİKSEL İFADELER

.... metafiziksel ifadeleri, anlamı ve doğrulamasında hemfikir olunmayan ifadeler olarak tanımladık. Buradaki işimiz, kendisiyle uzlaşma noktasına varabileceğimiz herhangi bir metot olup olmadığını görmektir.

Peşinen şunu kabul etmeliyiz ki, birçok metafiziksel ifade, daha önce ... gördüğümüz gibi, *tutum ifadeleri veya değer ifadeleri* olarak sınıflandırılmalıdır. İlkinde doğruluk problemi ortaya çıkmaz, çünkü tutum ifadelerinde doğruyu aktarma amacı güdülmez; sonrakini ise geçen bölümde diğer değer ifadelerini ele aldığımız gibi ele alabiliriz. Üzerinde durduğumuz şey, kendine has özel bir bilgi taşıyıcısı olarak görebileceğimiz metafiziksel ifade türüdür; dolayısıyla bu, ampirik ifadelere benzer bir ifade türüdür.

Değer ifadelerini incelerken, tecrübe eksikliğinin ve önyargının bulunmasının, anlam ve doğrulama konusunda bir uzlaşmaya varmamızı bir hayli engellediğini gördük. ... genelde böyle bir uzlaşmaya varmanın temelinde, tecrübe benzerliğinin ve onu yerleşik doğrulama yapılan vasıtasıyla ifade etmenin yararlı olduğunu gördük. Bu değerlendirmeler metafiziksel ifadeler için de eşit derecede geçerlidir. Nasıl ki *duyu izlenimlerimiz* ampirik ifadeler için bir *doğrulama yapısı oluşturmamıza olanak sağlıyor ve ortak tecrübelerimiz ve isteklerimiz bize değer ifadelerinin doğrulanmasında uzlaşma imkânını veriyorsa*, metafiziksel ifadelerin doğrulanmasında bir temel olarak kullanabileceğimiz özel türden tecrübeleri keşfetmek veya fark etmek de mümkün olabilir.

Bu özel tecrübelerin var olduğunda hiçbir şüphe yokmuş gibi görünüyor. Bunların olasılıklarını kabul etmemek için kesinlikle hiçbir mantıksal neden yoktur. Değişik tür tecrübelerin olduğunu daha evvel saptamıştık. Duyularımızı kullandığımızda tek bir çeşit tecrübeye, bu veya şu eylemi tavsiye etmeyi isteyip istemediğimizi dikkate aldığımızda başka bir çeşit tecrübeye, bir sanat çalışmasının iyi olup olmadığını göz önünde bulundurduğumuzda yine başka bir çeşit tecrübeye, mantıksal ve matematiksel kuralların mahiyetini değerlendirdiğimizde de gene başka bir çeşit tecrübeye sahi-bizdir. Bu tecrübe çeşitlerinin her birisi için farklı anlam ve doğrulama yapılarımız, dolayısıyla bu tecrübe çeşitleri için geçen bölümde gösterdiğimiz farklı ifade türlerimiz vardır. Ayrıca, gerçekler özel bir tür metafiziksel tecrübenin varlığına işaret ediyor görünmektedir. Dua veya ibadet ederken dindar insanın; seyran ederken mistiğin; âlemle "birlik içindeyken" sıradan bir insanın hissettiği şeylerin, kendi gerçekliğinde var olan ve bir başka tecrübeye

benzetilemeyen, bir çeşit tecrübenin örnekleri olduğu görülmektedir.

Bütün insanların bu özel tecrübelerine gerçekten sahip olması evrensel bir doğrulama metodunun kabulü için tam anlamıyla zorunlu değildir. Sanat ve müzik tecrübelerimiz epeyce sınırlıdır; eleştirmenlerin ve diğer uzmanların bize söylediklerini kabul ederiz, çünkü zamanımız ve temayülümüz olduğu takdirde onların sahip olduğu tecrübelerimize bizim de sahip olacağımıza inanırız. Aynı şekilde, bilim adamlarının bulgularını, kullandıkları yöntemleri kişisel olarak deneyerek değil, onların yaptıkları şekilde aynı gözlemleri yapabileceğimize ve bunlardan aynı sonuçları çıkarabileceğimize inandığımızdan dolayı kabul ederiz. Tek gerekli olan şey, bu özel tecrübelerin elde edilebilir olduğunda; bu tecrübelerin bütün insanlar veya çoğu insan için aynı veya benzer olduğunda; onları aynı şekilde tanımlamak istediğimizde uzlaşmamızdır. Bu uzlaşmayı gerçekleştirsek, söz konusu tecrübeleri tanımlamak amacıyla sözlü işaretlerin kullanımında ve bu tecrübelerin dile getirileceği ifadeler için genel bir doğrulama ve anlam metodu hemfikir olabiliriz.

O halde gereken şey, bu tecrübelerin yoğun bir şekilde incelenmesidir. Bu incelemeden, biraz önce metafiziksel olarak sınıflandırılan ifadelerle tanımlamayı isteyeceğimiz, hepimizin sahip olduğu en azından bir takım tecrübelerin var olduğu ortaya çıkabilir -ki kişisel olarak ben bunun olacağına inanıyorum. Örneğin, doğal dünyanın gözlenmesiyle izah edilemeyen kabaca "sevgi" ve "güç" adını vereceğim şeylerin tecrübelerine hepimiz sahip olduğumuz takdirde, bu tecrübelerin kaynağını "Tanrı" kelimesiyle tanımlamayı isteyebiliriz. O zaman "Tanrı vardır" cümlesinin, "şu masa vardır" cümlesinde olduğu gibi, belirli bir anlamı ve doğrulama metodu olur. Bu benzer tecrübeleri bulup ortaya çıkararak ve bunları tanımlamak için kimi işaretleri kullanmada uzlaşarak güvenli bir metafizik dil geliştirebiliriz. Söz konusu dilin ifadeleri, şüpheli bir anlam ve doğrulamaya sahip olması anlamında, metafiziksel olmayacaktır. Belki bunların tamamını "ampirik" diye sınıflandırabiliriz; ya da ampirik ifadelerin duyu izlenimleri ve duyu tecrübeleriyle doğrulandıklarını, oysa bu ifadelerin bize duyularımızla verilmeyen bir tecrübe ile doğrulandıklarını söyleyebiliriz. Bu durumda ya bunlar için yeni bir isim bulmalıyız veyahut da şimdiye kadar kullanmakta olduğumuz anlamdan farklı bir anlamda "metafiziksel" kelimesini kullanmalıyız.

Bununla birlikte, bu çeşit bir incelemenin altına girilmemiştir. **Önyargı**, sosyal bilimlerin yoluna nasıl dikiliyorsa, dinsel ve metafiziksel tecrübenin nesnel bir temelde incelenmesinin yoluna da aynı şekilde dikilmektedir. Dinin veya başka çeşit metafiziksel inançların taraftarları, zaten doğruya sahip olduklarını

düşünürler. Kuşkusuz, aslında onlar, doğruluğun üç şartı ... yerine getirilmediğinden dolayı, mantıksal olarak doğruya sahip olamazlar. Ancak bu onları, önyargılarını ellerinde tutmaktan menetmez. ...

KAYNAK: *John WILSON, DİL, ANLAM ve DOĞRULUK*,Ankara Okulu Yay.2002. (s.:92-106)